

Porovnanie klasického vyučovania dejín filozofie s modernými koncepciami

Za klasický spôsob vyučovania dejín filozofie, resp. filozofie môžeme považovať spôsob, s ktorým sme sa stretli počas rokov strávených v školských laviciach. Najklasickejším prejavom tohto postupu vyučovania jej jeho jednostranná orientácia na subjekt vyučovacieho procesu.

Ak sa opýtame kohokoľvek, ako prebiehali „jeho“ hodiny dejín filozofie, s najväčšou pravdepodobnosťou nám predstaví vyučovaciu hodinu nabitú poznámkami a neustálym monológom vyučujúceho, ktorý akoby nepoznal iný spôsob vyučovania ako prednášku. Takéto hodiny však nie sú primárne spojené len s vyučovaním filozofie, ale máme s nimi skúsenosť aj s ostatných vyučovacích predmetov. Musíme však uviesť, že určite existuje aj mnoho učiteľov, ktorých hodiny filozofie sú úplným opakom predstaveného spôsobu vyučovania.

Toto klasické vyučovanie je svojou formou zamerané len na aktivitu vyučujúceho a žiak ostáva v priebehu celej vyučovacej hodiny väčšinou pasívny. Svoju pozornosť tak zameriava len na prijímanie nových poznatkov, ktorých správne pochopenie si často nevie, resp. ani nemôže v priebehu vyučovania overiť. Ako keby samotní učitelia zabúdali na jeden z odkazov J. A. Komenského, podľa ktorého sa máme pri vyučovaní snažiť o to, aby sme ako učitelia menej robili, aby viac robili žiaci a tým sa aj viac naučili.

Takýto prístup k vyučovaniu filozofie bol do istej miery opodstatnený v období stredoveku a novoveku, kedy bola filozofia súčasťou všeobecného štúdia (studium generale) v univerzitách. Poznanie diel klasikov filozofie a poznanie základných pojmov filozofie bolo v spomenutom období propedeutikou ďalšieho štúdia. Tento cieľ vyučovania filozofie tak teda neumožňoval ani veľký priestor na kritické hodnotenie jednotlivých filozofických názorov študentmi.

Ako už bolo spomenuté, pri klasickom vyučovaní sa uplatňuje len obmedzené množstvo vyučovacích metód, medzi ktoré patria hlavne rozprávanie, opis, vysvetľovanie, prednáška. V menšej, ba priam zanedbateľnej miere, sa objavujú dialogické metódy ako rozhovor a beseda. Úplne absentujú metódy samostatnej práce žiakov. Snáď jediným prejavom samostatnej práce ostáva samostatné dokončenie poznámok z učebnice za domácu úlohu.

Moderné vyučovanie, aj vo filozofii, kladie dôraz na tzv. kľúčové kompetencie, ktoré sú vlastne použiteľné v priebehu celého života. Vyučovanie filozofie má veľký potenciál pri rozvíjaní kompetencií ako sú kritické myslenie, čítanie s porozumením, formulácia a vyjadrenie vlastných názorov a postojov. Nesmieme zabudnúť ani na jej prínos pri tvorivom riešení problémov, rozvoji zručnosti spolupráce a hodnotení seba samých, ale aj okolitého sveta.

Pri vyučovaní filozofie v súčasnosti by sa mal klásť dôraz na samostatnú prácu žiakov s filozofickým textom, ktorého zvládnutie, teda čítanie s porozumením je dôležitým stupňom k pochopeniu a správnej interpretácii akéhokoľvek odborného, ale aj umeleckého textu. Pokračovaním v práci s textom by malo byť rozvíjanie schopnosti prezentovať svoje názory, tvorivo spracovať prečítané, dokázať akceptovať iné názory a zaujímať hodnotiace stanoviská k okolitému daniu.

Skupinová práca je veľmi obľúbenou metódou v súčasnom vyučovaní. Jej obľúbenosť je dôsledkom faktu, že človek je tvor spoločenský, ktorý potrebuje nadväzovať kontakty s inými ľuďmi a kooperovať s nimi. Skupinová práca umožňuje, okrem iného, napr. precvičovanie slovnej zásoby, kooperácie a vodcovských zručností. Bojzlivejší žiaci ju obľubujú tiež, pretože sa do nej zapoja radšej, ako by mali vystúpiť pred celou triedou. Veľký význam pri skupinovej práci má aj fakt, že žiaci musia a cítia zodpovednosť za vlastné učenie sa. Keďže mám za to, že hodiny filozofie by mali viesť žiakov k prezentovaniu vlastných názorov, skupinová práca im dáva na to dostatok priestoru. Každý žiak môže vo svojej skupine prezentovať svoj pohľad na problém a po prípadnom schválení v skupine, môže byť postoj (názor) predstavený pred celou triedou. Názory žiakov tu zohrávajú dôležitú úlohu a pri klasickom vyučovaní sú viac-menej ignorované, pretože sa väčšinou považujú za zdržiavanie vyučovacieho procesu.

Aby vyučovanie v skupinách prinieslo požadovaný úspech a naplnilo stanovené ciele, je potrebná dôsledná príprava učiteľa na takúto formu vyučovania. Dôležitou súčasťou skupinovej práce je správny výber skupín. Skupiny môžu vzniknúť dvojitém spôsobom: 1) zloženie skupiny určí učiteľ pred začatím práce alebo 2) skupina vznikne samostatným výberom svojich členov. Neexistuje žiaden návod, kedy má byť uplatnený prvý alebo druhý spôsob vytvorenia skupiny. Správny výber závisí na dostatočnom poznaní konkrétnej triedy.

Ďalšou dôležitou súčasťou skupinovej práce je organizácie práce vo vytvorených skupinách. Práca môže byť organizovaná v troch formách: 1) všetky skupiny pracujú na rovnakej úlohe.

Oživením práce by mohlo byť, ak by jednotlivé úlohy, ktoré majú skupiny riešiť mali zmenené poradie. 2) každá skupina má vopred určenú úlohu alebo skupinu úloh, ktoré sa líšia od úloh ostatných skupín a na záver každá skupina zreferuje výsledky svojej práce. 3) je vytvorených niekoľko úloh a každá skupina si vyberie, na akej úlohe (úlohách) bude pracovať. Vo všeobecnosti je vhodné dodržiavať zásadu, že aspoň niektoré úlohy by mali byť s otvoreným koncom. Je zároveň nesmierne dôležité, aby členom skupín bol absolútne jasný popis úlohy a preto by bolo správne, ak by zadanie a ďalšie potrebné informácie k danej úlohe mali stále na očiach, napríklad v podobe kartičiek s úlohou a jej popisom.

Príkladom témy na spracovanie pomocou skupinovej práce je filozofia obdobia helenizmu, kedy každá skupina dostane (resp. si vyberie) jednu z helenistických filozofických škôl, tú primeraným spôsobom spracuje (predstavitelia, východiská, závery danej školy) a prezentuje ostatným spolužiakom.

Zvláštnou formou skupín sú tzv. **diskusné skupiny**, ktoré majú v diskusii dospieť k nejakému záveru (ale nutne nemusia). Vyriešením problému môže byť aj dohoda na najlepšom variante jeho riešenia. Vhodné je určiť skupinám stanoviská, ktoré majú zastávať a tie potom v nasledujúcej diskusii obhajovať. Takéto diskusné skupiny sa dajú využiť napr. pri téme novovekej klasickej filozofie, kde by boli vytvorené dve skupiny (samozrejme, skupín môže byť aj viac) a každá zo skupín zastávala jednu zo „škôl“ tohto obdobia. Takáto práca sa dá veľmi dobre skĺbiť s čítaním s porozumením, pretože predstavitelia skupiny „empirikov“ si musia dôkladne naštudovať základy svojho názoru, ale zároveň musia poznať aj protiargumenty „racionalistov“. Vhodné by bolo, ak by ostala malá časť triedy, ktorá by mala za úlohu rozhodnúť, ku ktorému smeru by sa pridala (tzv. rozhodcovská skupina).

Modernou metódou vo vyučovacom procese, ktorá sa dá bez problémov aplikovať aj vo vyučovaní filozofie je **brainstorming**. Aj táto metóda je značne obľúbená, ak je správne vykonávaná a uplatňovaná. Dôsledne treba dodržiavať jej pravidlá, z ktorých sú najdôležitejšie: 1) prijímanie všetkých názorov, 2) názory sa nesmú za žiadnych okolností kritizovať, 3) dodržiavanie zásady kvantity názorov a nie ich kvality a 4) možnosť rozvíjania predošlých názorov. Ak vyučujúci zabezpečí dôsledné dodržanie týchto pravidiel, brainstorming prinesie do triedy skutočnú búrku, ktorá zaujme žiakov a posunie vyučovanie na inú úroveň.

Po vyčerpaní možností nasleduje vybratie napr. piatich najlepších nápadov, ktoré sa ďalej rozvíjajú a stávajú sa základom pre ďalšiu prácu. Brainstorming sa dá veľmi dobre využiť pri

úvode do ktorejkoľvek filozofickej školy a dokáže byť zároveň aktualizáčnou metódou, ktorá „dokáže“ argumentovať v prospech Platónovej teórie učenia, ako rozpamätávania sa na pobyt duše vo svete ideí. Zároveň brainstorming umožňuje zapojeniu sa slabších žiakov do procesu, lebo aj ich názory a návrhy sú akceptované a nie sú hneď (ako to často býva) odmietnuté. Poslednou neopomenuteľnou výhodou tejto inovačnej metódy je to, že vychádza a pracuje s doterajšími vedomosťami žiakov a umožňuje im zažiť pocit úspechu, keď si na niečo spomenú alebo ich názor sa dostane do užšieho výberu. Zároveň pomáha táto metóda k ďalšej motivácii žiakov. Konkrétnym príkladom na uplatnenie brainstormingu vo vyučovaní filozofie by bolo hľadanie možností pre čo najlepšiu formu štátu (vlády) a následné usporiadanie spoločnosti, pričom by sa výsledky použili pri ďalšom rozvíjaní učiva o utopických názoroch renesančných sociálnych filozofov. Spomenuté plus brainstormingu – práca s už nadobudnutými vedomosťami by sa prejavila v spomienkach na názory Platóna a Aristotela na štát, ale aj v spomienkach na vedomosti z oblasti politológie, dejín a sociológie.

Metóda **skupinových seminárov** sa dá uplatniť najmä vo vyšších ročníkoch. Je to modifikovaná skupinová práca, ktorá je postavená na dôkladnejšom zvládnutí témy a na jej prehĺbení. Každá skupina dostane inú tému, ktorú má spracovať a s výsledkami svojho „výskumu“ potom oboznámi ostatné skupiny. Dôležitým je fakt, že organizáciu činnosti a vedenia vyučovacej hodiny preberá príslušná skupina, od ktorej závisí, ako bude hodina prebiehať. Učiteľ má v tomto prípade skôr kontrolnú a hodnotiacu funkciu.

Zábavnou, ale aj značne náročnou metódou, ktorá určite modernizuje vyučovanie filozofie je **hranie rolí a simulačné hry**. Podstatou je vžívanie sa do rolí podľa daného scenára, ktorý si väčšinou pripravujú študenti sami. Využíva sa hlavne na vyučovacích hodinách cudzích jazykov, kedy majú žiaci zahrať scénu z bežného života a takto rozvíjať svoju slovnú zásobu viažucu sa na konkrétnu situáciu. Okrem komunikačných kompetencií sa pri tejto metóde rozvíja aj kooperácia (pokiaľ sú na jednej strane scény zapojení viacerí herci), ale najmä sociálne zručnosti. Použitie hrania rolí sa môže zdať na prvý pohľad ťažko uplatniteľné vo filozofii, ale nič tejto metóde nebráni, aby sa stala účasťou moderného filozofického vyučovania. Hranie rolí sa dá uplatniť vo fáze overovania a hodnotenia nadobudnutých vedomostí, kedy sú žiaci vyzvaní, aby zahráli scénu z náhodného (alebo dohodnutého) stretnutia dvoch filozofov, ktorí si navzájom vymieňajú svoje najnovšie poznatky. Takto si môže trieda pozrieť „hádku“ medzi Baconom a Descartesom alebo rozhovor medzi Platónom a Descartesom na tému dualizmus.

V súčasných školách sa stávajú obľúbenou metódou **projekty** a **samostatné práce žiakov** na rôznych témach. Používanie tejto metódy je skutočne dôležité, avšak často je zo strany učiteľov nesprávne používaná. Často krát žiaci prezentujú svoje projekty v podobe ppt prezentácií, ktoré sú presýtené informáciami a študenti hovoria presne to, čo sa nachádza na jednotlivých slidoch a prezentácia tak nie je doplnkom ich práce. Pre správnu projektovú prácu je potrebné presne stanoviť cieľ. Dobre formulované zadanie uistí žiakov v ich správnom postupe. Učiteľ by mal vedieť, či žiaci, ktorým bol zadaný projekt sú schopný dané zadanie zvládnuť po kognitívnej, ale aj technickej práci. Zároveň je potrebné poznať a zväžiť podmienky (materiálno-technické vybavenie školy, dostatok a dostupnosť literatúry a iných informačných zdrojov atď.).

Tak, ako pri každej práci, nesmieme zhodnotiť výsledky, aby sa nestalo, že žiaci strávia nad prípravou a spracovaním zadania množstvo času a ich snaha ostane úplne nepovšimnutá a bez spätnej väzby. Druhým extrémom je, ak je práca ohodnotená bez toho, aby bola učiteľom skutočne videná, čo tiež prispieva k demotivácii žiakov.

Projekty sa dajú využiť pri štúdiu jednotlivých filozofických škôl alebo pri prehĺbovaní už nadobudnutých vedomostí. Pri téme sociálnej filozofie môže byť zadaný projekt (samostatná práca) na tému: Aristotelov ideálny štát. (Potrebné informácie na zvládnutie zadania: cieľ najlepšieho štátu. Charakteristiky najlepšieho štátu – rozloha, poloha. Sociálna stratifikácia najlepšieho štátu. Výchova v najlepšom štáte. Literatúra: Aristoteles. Politika. Bratislava 1988. + iné dostupné vydania a informačné zdroje.) Chceme upozorniť na fakt, že projekty a samostatná práca nemusia byť vypracované len v podobe spomenutých ppt prezentácií, ale dajú sa uplatniť aj rôzne iné formy ako napr. poster (plagát) na danú tému, koláž, pojmová mapa, video, fiktívny list filozofovi atď.

Poslednou metódou, ktorej sa budeme venovať a ktorá ma k filozofii veľmi blízko je **kompozícia**, známa v našich podmienkach ako školská esej. Na úvod však musíme upozorniť na dôležitosť rozlišovať medzi esejou v pravom zmysle slova a esejou, ktorú často používajú slovenskí učitelia, ale vo svojej podstate ide o úvahu na danú tému. Ak dáme na hodine filozofie vypracovať žiakom kompozíciu, je viac ako žiaduce, aby to bola esej, ktorá by preukázala zvládnutie práce s textom. Keďže filozofia sa v našich školách vyučuje najmä v záverečných ročníkoch, vypracúvanie kompozícií na jednotlivé filozofické témy môže vo veľkej miere prispieť aj k zdarnému zvládnutiu písomnej formy internej časti maturitnej skúšky zo slovenského, resp. vyučovacieho jazyka, ktorou je slohová práca.

Podobne, ako pri hore spomenutých projektoch je dôležité presné zadanie témy kompozície. Nesmieme zabudnúť na určenie časového horizontu na jej vypracovanie. Čas na napísanie vo vzťahu k téme, obsahu a rozsahu nesmie byť veľmi krátky, pretože to môže spôsobiť nedostatočné spracovanie zadania. Príliš dlhý čas sa môže tiež odraziť v nevyhovujúcom spracovaní, pretože žiaci majú tendenciu robiť všetko na poslednú chvíľu a príliš veľa času „poslednú chvíľu“ príliš oddiaľuje. Zároveň je potrebné, aby boli žiaci oboznámení s presnými kritériami hodnotenia kompozície. Je vhodné, aby vedeli, čo musí ich práca obsahovať, nakoľko budú určujúcim kritériom použité citácie, logické argumenty a pod.

K úspešnému vytvoreniu kompozície prispieva, ak je žiakom vypracovaný zoznam literatúry alebo iných zdrojov, z ktorých môžu (resp. majú) čerpať pri svojej práci. Veľmi pomáha, ak sú žiakom prečítané staršie kompozície, ktoré ich môžu motivovať a inšpirovať. Výhodným sa ukázala aj spoločná kritika už hotových prác, ktoré študenti spolu s učiteľom analyzujú a určujú ich slabé a silné stránky.

Na záver chceme podotknúť, že platí zákon, podľa ktorého sú žiaci tvoriví len natoľko, nakoľko je tvorivý ich učiteľ.

Odporúčaná literatúra:

1. MOJŽÍŠEK, L.: Vyučovacie metody. Praha 1975.
2. PETLÁK, E.: Všeobecná didaktika. Bratislava 2004.
3. PETTY, G.: Moderní vyučování. Praha 1997.
4. SKALKOVÁ, J: Obecná didaktika. Praha 2007.
5. TUREK, I.: Zvyšovanie efektívnosti vyučovania. Bratislava 1997.